

ADORNO

BRIAN O'CONNOR (1965)

İrlanda'daki University College Dublin Felsefe Bölümünde doçent. *Adorno's Negative Dialectic* (2004) kitabının yazarı ve *The Adorno Reader*'ın (2000) editörüdür.

SONER SOYSAL (1972)

Lisans (1999), yüksek lisans (2002) ve doktora (2007) derecelerini ODTÜ Felsefe Bölümünden aldı. 2000-2006 yılları arasında ODTÜ Felsefe Bölümünde araştırma görevlisi olarak, 2008-2009 yılları arasında ise Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe Bölümünde yardımcı doçent olarak görev yaptı. 2009 yılından bu yana Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümünde doktor öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir. *Özgürlük Üzerine Bir Deneme* (Herbert Marcuse), *Saf Hoşgörünün Bir Eleştirisi* (Robert Paul Wolff, Barrington Moore JR, Herbert Marcuse), *Hegel'den Sonra* (Frederick C. Beiser) ve *Rousseau'dan Nietzsche'ye Avrupa Düşünce Tarihi* (Frank M. Turner) adlı kitap çevirileri bulunmaktadır. *Nietzsche's Perspectivist Epistemology: Epistemological Implications of Will to Power* başlıklı doktora tezinin Türkçe çevirisi *Nietzsche: Perspektivizm, Güç İstenci, Doğruluk* başlığıyla 2020 yılında yayımlanmıştır.

Adorno

© 2019, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Adorno

© 2013, BRIAN O'CONNOR

Taylor & Fracis Group bünyesindeki Routledge tarafından yayımlanan İngilizce baskıdan çevrilmiştir.

Kitabın Türkçe yayın hakları Kalem Ajans aracılığıyla Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Çeviren Soner Soysal

Kitap Editörü Kaan Özkan

Kapak Tasarımı Füsun Turcan Elmasoğlu

Sayfa Tasarımı Ali Rıza Yati

ISBN 978-625-449-514-4

1. Basım: Ocak 2022

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

Sertifika no: 45099

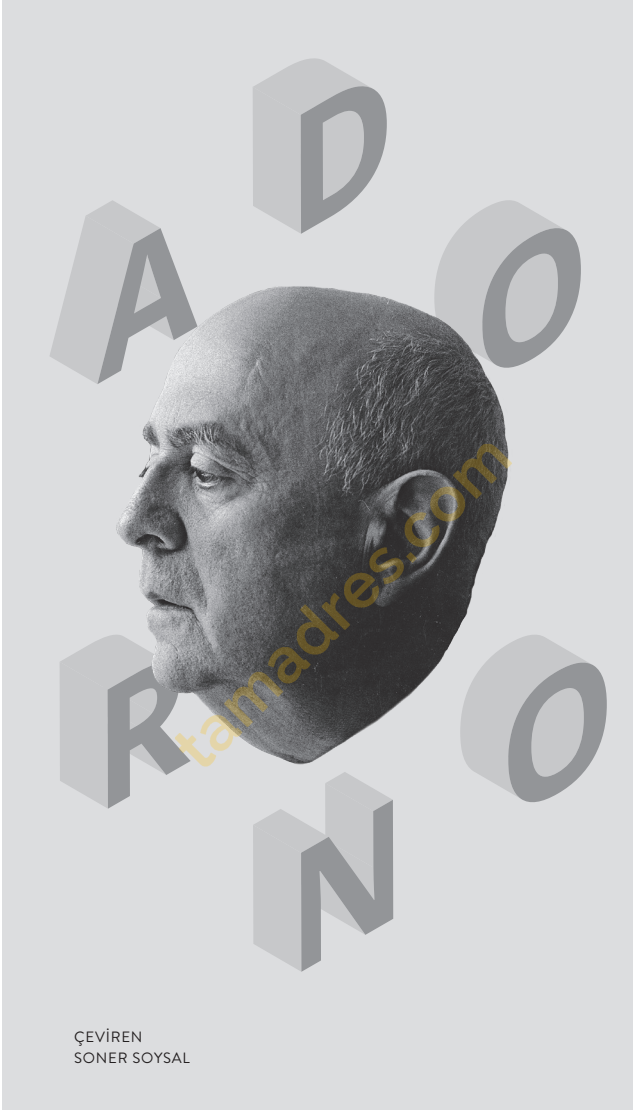
Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: (0212) 511 53 03 (pbx) Faks: (0212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika no: 43949

BRIAN O'CONNOR

ÇEVİREN
SONER SOYSAL

ALFA

tamadres.com

Eileen'e

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	9
Kısaltmalar	11
Kronoloji	13
Bir Adorno'nun Yaşamı ve Felsefi Motivasyonları	17
1. Yaşamı ve Felsefi Gelişimi	19
2. Temel Bağlılıklar ve Felsefi Tarz	32
Ek Okumalar	42
İki Toplum	43
1. Toplumsal Bütünlük	46
2. Adorno'nun Bütünlük Düşüncesinin Eleştirisi	59
3. Toplumun İçkin Eleştirisi	67
Özet	75
Ek Okumalar	77
Üç Deneyim	79
1. Şeyleşme ve Epistemoloji	81
2. Hegelci Bir Deneyim Kavrayışı	85
3. Dolayımılama	93
4. Özne ve Nesne	97
5. Özdeşlik ve Özdeşsizlik	103
Özet	111
Ek Okumalar	114

Dört Metafizik	115
1. Metafizik ve Felsefe	116
2. Metafiziğe Karşı	119
3. Bir Özdeşlik Metafiziği	131
Özet	139
Ek Okumalar	140
Beş Özgürlük ve Ahlak	141
1. Özgürlük ve Aydınlanmanın Diyalektiği	143
2. İdeoloji Olarak Özerklik	148
3. Baskı Olarak Özerklik	152
4. Direniş Olarak Özerklik	163
5. Ahlak	169
Özet	180
Ek Okumalar	182
Altı Estetik	183
1. Mimesis	186
2. Mimesis ve Aydınlanmanın Diyalektiği	188
3. Mimesis, Taklit ve Estetik Kuram	191
4. Kafka ve Şeyleşmenin Mimesisi	196
5. Mimesis ve Estetik Deneyim	202
6. Mimesisin Rasyonalitesi	211
7. Sanatın Özerkliği	214
8. Kültür Endüstrisi ve Heteronomi	217
9. Toplumsal Eleştiri Olarak Özerk Sanat	220
10. Sanatın Özerkliği ve Estetik Deneyimin Olasılığı	224
Özet	226
Ek Okumalar	229
Yedi Adorno'nun Felsefi Mirası	231

Terimler Sözlüğü 243

Kaynakça 249

Dizin 263

TEŞEKKÜR

Bu kitabı hazırladığım süre içerisinde, Adorno ve daha genel olarak eleştirel kuramla ilgili yorumlarım hakkında çok yararlı değerlendirmeler alacak kadar şanslıydım. Özellikle (şimdiye kadar ve her zaman olduğu gibi) Eileen Brennan'a, Maeve Cooke'a, Gordon Finlayson'a, Roger Foster'a, Fabian Freyenhagen'a, Espen Hammer'a, Jared Millson'a, Danielle Petherbridge'a, Henry Pickford'a ve Michael Rosen'a müteşekkirim. Timo Jütten, tüm bölümlerin çeşitli taslaklarını baştan sona derinlemesine okudu.

Beni *Routledge Philosophers* dizisine katkı sağlamam için davet eden Brian Leiter'a teşekkür ederim.

Bu kitabın tamamlanması yönünde önemli ilerlemeler gerçekleştirmeme olanak sağlayan, 2010-11 döneminde verilen University College of Dublin Rektörlük Araştırma Bursu için minnettarım.

KISALTMALAR

Aşağıdaki çalışmaların hepsi Adorno'nun eserleridir:

- AP "The Actuality of Philosophy"
AT *Aesthetic Theory*
CIR "Culture Industry Reconsidered"
CM *Critical Models*
DE *Dialectic of Enlightenment*
EMR "Education for Maturity and Responsibility"
FCM "On the Fetish-Character in Music"
GS *Gesammelte Schriften*
HF *History and Freedom*
HTS *Hegel: Three Studies*
IPD "Introduction" to *The Positivist Dispute in German Sociology*
IS *Introduction to Sociology*
INH "The Idea of Natural History"
JA *The Jargon of Authenticity*
LSS "On the Logic of the Social Sciences"
MCP *Metaphysics: Concept and Problems*
ME *Against Epistemology: A Metacritique*
MM *Minima Moralia: Reflection from Damaged Life*

- ND *Negative Dialectics*
NL I *Notes to Literature, Vol. I*
NL II *Notes to Literature, Vol. II*
P *Prisms*
PMP *Problems of Moral Philosophy*
PNM *Philosophy of New Music*
S "Society"
SER "Sociology and Empirical Research"
TPC "Theory of Pseudo-Culture"

tamadres.com

KRONOLOJİ

- 1903 Theodor Wiesengrund Adorno 11 Eylül'de Frankfurt'ta doğdu.
- 1918 Siegfried Kracauer ile karşılaşma.
- 1921 Ortaokuldan, Frankfurt'taki Kaiser Wilhelm Gymnasium'undan mezuniyet.
- 1921-23 Frankfurt Üniversitesinde felsefe, psikoloji, müzik ve sosyoloji öğrenimi görür. O zamanlar üniversitede okutman olan Max Horkheimer ile ilk karşılaşma (tahminen 1921).
- 1923 Walter Benjamin ile ilk karşılaşma.
- 1924 Hans Cornelius danışmanlığında, Husserl'in fenomenolojisi üzerine yazdığı teziyle Frankfurt Üniversitesinden doktorasını alır.
- 1925 Alban Berg ile bestecilikle ilgili ve Eduard Steuerman ile piyano çalışmak üzere Viyana'ya taşınır.
- 1926-27 Frankfurt'a döner ve Hans Cornelius yönetiminde, Husserl'de bilinçdışı konusundaki, (ilk) *Habilitationsschrift* 'i' üzerinde çalışır. Bir metin hazırlar, ancak bunu sunmaz.

---

* *Habilitation*: "Kapsamlı bilimsel çalışma ya da yayın derlemeleri, bir akademik tartışma ve bir ders temelinde elde edilen en yüksek akademik derecedir. Başarılı bir *habilitation* sonunda aday, bir

- 1931 Paul Tillich yönetiminde, Kierkegaard'un estetik kavramı üzerine olan (ikinci) *Habilitationsschrift*'ini tamamlar ve sunar. Bu çalışma Frankfurt Üniversitesi tarafından kabul edilir. Bir *venia legendi** sahibi olarak ilk dersini ("The Actuality of Philosophy") verir.
- 1931-33 Frankfurt'ta, Felsefe *Privatdozent*'i† (okutman).
- 1933 İlk kitabı *Kierkegaard: Construction of the Aesthetic* (Adorno'nun *habilitationsschrift*'i) yayımlanır. Nazi hükümetinin anti-semitik yasaları yüzünden üniversiteden ayrılmak zorunda kalır.
- 1934-38 İngiltere'ye taşınır, kayıtlı bir ileri seviye öğrenci olarak Oxford'a yerleşir. Husserl'in fenomenolojisi hakkında bir kitap üzerinde çalışır.
- 1937 Margarete 'Gretel' Karplus ile Londra'da evlenir.
- 1938 New York'a taşınır, Horkheimer'in yönetimi altındaki Institute for Social Research'ün [Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü] üyesi olur. Princeton Radyo projesi üzerinde çalışmaya başlar.
- 1942 Horkheimer'ı takip ederek, onunla ortak yazma işine başlamak üzere California'ya gider.
- 1944 Horkheimer'la birlikte *Dialectic of Enlightenment*'in (*Aydınlanmanın Diyalektiği*) ilk baskısını tamamlar. Otoriter Kişilik projesi üzerinde çalışan Berkeley Araştırma Ekibine katılır.
- 1949 *Philosophy of New Music*. Almanya'ya döner, Frankfurt'ta bir Felsefe Profesörü olur ve (Frankfurt'ta yeniden kurulan) Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü üyeliğine devam eder.
- 1950 *Authoritarian Personality*'nin yayımlanması.

---

ders verme yeterliliği (*venia legendi*) derecesi elde eder." (Albrecht Behmel ve Kelly Neufonder, *The Foreigner's Guide to German Universities: Origin, Meaning, and Use of Terms and Expressions in Everyday University Life*, Stuttgart: *ibidem* Press, 2016, s. 68.) –çn.

* *Venia legendi*: "Doktora-sonrası bir ders verme yeterliliği [sınavını] (*habilitation*) tamamladıktan sonra elde edilen, belirli bir konuda ders verme yetkisi." (*a.g.e.*, s. 164.) –çn.

† *Privatdozent*: "Ders verme yeterliliğine sahip, ama düzenli bir kadroya sahip olmayan akademisyen." (*a.g.e.*, s. 121.) –çn.

- 1951 *Minima Moralia.*
- 1952 *In Search of Wagner.*
- 1955 *Prisms.*
- 1956 *Dissonances: Music in the Administered World.* Oxford'dayken başlamış olduğu kitap yayımlanır: *The Metacritique of Epistemology (Against Epistemology).*
- 1958 Toplumsal Araştırmalar Enstitüsünün yöneticisi olur. *Notes on Literature I.*
- 1959 *Soundfigures.*
- 1960 *Mahler: a Musical Physiognomy.*
- 1961 *Notes on Literature II.* Toplumsal kuramda "Pozitivist Tartışma"yı başlatan German Society for Sociology'nin [Alman Sosyoloji Derneđi] bir konferansında Karl Popper ile konuşur. Paris'te, *Negative Dialectics*'in temel bir bölümünü oluşturacak materyal üzerine ders verir.
- 1962 *Introduction to the Sociology of Music.*
- 1963 *Hegel: Three Studies; Interventions; Quasi una fantasia.*
- 1964 *Jargon of Authenticity; Moments musicaux.*
- 1965 *Notes on Literature III.*
- 1966 *Negative Dialectics.* Radio Lecture, "Education After Auschwitz."
- 1967 *Without Model: Parva Aesthetica.*
- 1968 *Berg: Master of the Smallest Link; Impromptus.*
- 1968-69 Öğrenci hareketleriyle ilişkiler kötüleşir; 1969'da Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü işgal edilir ve onun üniversitedeki dersleri kesintiye uğratılır.
- 1969 *Catchwords: Critical Models II. Aesthetic Theory*'nin geliştirilmiş bir taslağını tamamlar. İsviçre'nin Visp şehrinde, 6 Ağustos'ta ölür.

BİR

ADORNO'NUN YAŞAMI VE FELSEFİ MOTİVASYONLARI

Adorno'nun Alman felsefi geleneğiyle olan bağları oldukça derindir. Onun felsefesinin merkezi kavramları, özellikle Kant ve Hegel'le olan eleştirel karşılaşmalarla gelişmiş ve onun fenomenoloji okuluna yönelik sert değerlendirmeleri içinde büyük ölçüde netleşmiştir. Büyük felsefi sistemler onun kavramsal referans noktalarını oluşturuyor gibi görünür. Ne var ki, Adorno'nun felsefesi, hiçbir şekilde, seleflerinin başarılarına yönelik akademik bir cevap değildir. Modern geleneğin birçok önemli düşünürüne ilişkin düşüncelerini etkileyen şey, onun, insan ihtiyaçlarının en temel olanına, mutluluğa yönelik ilgisidir. Adorno bize, bir zamanlar felsefenin açıkça, içinde insanların özgür bir şekilde yaşayabilecekleri, kendilerini diğer insanlarla doyurucu ve önyargısız ilişkiler kuran kişiler olarak gelişebilecekleri "iyi yaşam"ı kavramsallaştırma ihtiyacı tarafından harekete geçirildiğini anımsatır (MM 15). İşte bu iyi yaşam aracılığıyla mutluluğa ulaşılabilirdi. Adorno'ya göre, modern toplumun

kendine has koşulları içinde kendimizi korumak için katlanmamız ve içselleştirmemiz gereken deneyim biçimlerine taban tabana zıt olarak, mutluluk özgün bir deneyim olacaktır.

Adorno toplumsal dünyayı, mutluluk olasılığını engelleyecek şekilde, normatif biçimde düzenlenmiş olarak anlıyordu; işte bu, "sakatlanmış yaşam"ın (*Minima Moralia*'nın altbaşlığı) dünyasıydı. Felsefenin görevinin bir mutluluk kuramı ya da insan gelişimi için genel bir plan sunmak olabileceğine inanmadığı için, felsefeyi iyi yaşam sorununa, sadece negatif bir yolda döndürmeye çalışır. Adorno, onları belirlemenin onları daraltmaya hizmet edeceği, bu nedenle de onların sonsuz potansiyelleriyle çelişeceği endişesiyle, bu ideallerin anlaşılması zor tanımlamalarının ötesine asla geçmez. Daha çok, deneyim kuramları inşa etmeye yönelik felsefi çabaların eleştirileri aracılığıyla deneyim olasılıklarının bazı anlamları elde edilir. Bu yapıların bozulmaya yol açtığı durumların açığa çıkarılması, bize, engellenen şeye bir göz atma olanağı sunar. Bu yine de herhangi bir filozofun akıl yürütmesinde hatalar arama sorunu değildir. Adorno felsefi bozulmaların, felsefenin içinde işlev gördüğü kültürel ve normatif koşullar tarafından belirlendiğini savunur. Ne var ki, modern çağın filozofları, toplumsal normların onların deneyim açıklamaları üzerindeki derin etkisinin farkına varamamışlardır. Bu nedenle, eğer felsefe mutluluk olasılığına katkıda bulunacaksa, kendisinin yerleşik modellerine, özgün deneyim olasılıklarını engelleyen toplumsal olarak hüküm süren normları bilinçsizce yeniden üreten modellere karşı çalışmak zorundadır. O halde, Adorno için felsefe sadece mantıksal-analitik bir girişim değil, aynı zamanda tarihsel bir girişimdir de. Geçerliliğinin kurucu bileşenlerinden biri, onun, sosyo-normatif çevresine özbilinçli bir şekilde cevap verme yeteneğidir.

Adorno'yu, felsefeyi dünyayı anlama yeteneğini koruyabilmek için kendisine karşı çalışması gereken bir girişim olarak düşünmeye yönelten şey, Adorno'nun –büyük ölçüde

Alman tarihinin travmaları ve akademi dışındaki entelektüel çevre tarafından şekillendirilmiş olan– felsefi gelişiminin olağanüstü zenginliğidir. Felsefenin görevine yönelik bu kavrayışın kökenini ve arkasındaki güdülerini, Adorno'nun olağanüstü düşünsel formasyonuna katkıda bulunacak olan deneyimlere bakarak anlamaya başlayabiliriz.

1. YAŞAMI VE FELSEFİ GELİŞİMİ

Theodor Wiesengrund Adorno, 11 Eylül 1903'te Frankfurt'ta doğdu.¹ Babası Oscar Wiesengrund, içine doğduğu Yahudi inancını asimilasyon adına terk etmiş, yaşamının ileriki zamanlarında Hıristiyanlığa geçmiş, kültürlü ve zengin bir şarap tüccarıydı. Bir Korsika asıllı Alman olan Maria Calvelli Adorno della Piana, Adorno'nun annesiydi. Bir Katolik'ti ve Adorno onun dini uyarınca vaftiz edildi. Genç bir adam olarak Adorno, Wiesengrund Adorno'yu soyismi olarak kullandı, ancak Birleşik Devletler'de kaydettirirken, tam ismini Theodor W. Adorno olarak kısaltmaya karar verdi.

Evlenmeden önce, Adorno'nun annesi profesyonel olarak şarkı söylüyordu. Wiesengrund'larla birlikte yaşayan kız kardeşi (Agathe) ünlü bir piyanistti. Birlikte, genç Adorno için geliştirici bir çevre oluşturdular. Kadim dostu Max Horkheimer, Adorno'nun sanatçı annesi ve teyzesinin "onun eğitimi için çok önemli oldukları"ndan söz ediyordu.² *Gymnasium*'da (lise) hâlâ öğrenciyken, enstrüman olarak kendine kemane seçtiği yerel konservatuvarda öğrenim gördü. Ayrıca, müzik, bir lisans öğrencisi olarak seçtiği dersler arasındaydı. Felsefe doktora derecesini –21 yaşında– aldıktan sonra, Alban Berg yönetiminde bestecilik hakkında ve Eduard Steuermann'la birlikte piyano çalışmak için, altı

¹ Bu bölüm, olgusal malumat bakımından büyük ölçüde şu kaynaklara dayanır: Jay 1996, Müller-Doohm 2005 ve Wiggershaus 1994.

² Horkheimer bu fikrini Claussen 2008: 365'te ortaya koyar.

aylığına Viyana'ya taşındı. Adorno besteciliği ciddiye aldı, 1920'ler ve 30'lar boyunca, istikrarlı bir şekilde çok sayıda eser üretti.³ Bestelerinin çoğu, belirgin bir şekilde, İkinci Viyana Okulu (Aralarında Berg ve Anton Webern'in de bulunduğu, Arnold Schoenberg'in çevresinden oluşan, yirminci yüzyılın başlarındaki besteciler grubu) diye bilinen tarzdaydı. Adorno her ne kadar, besteciliğe tam-zamanlı bir iş olarak girişmeme kararı vermiş olsa da müzik onun yaşamı boyunca ürettiği eserlerin büyük bir bölümünü işgal edecekti. Klasik, post-klasik ve modernist müzik gelenekleri hakkında polemikçi ve kışkırtıcı bir şekilde yazdı. Uzun incelemeleri arasında Wagner, Mahler, Schoenberg, Stravinski ve Berg üzerine kitaplar ve Beethoven hakkında tamamlanmamış bir inceleme vardır. Adorno'nun, yaklaşık üçte biri müziğe adanmış olan toplu eserleri içinde, neredeyse çağdaş müzikteki her gelişme bulunabilir. Hem bir besteci hem de özellikle bir kuramcı olarak onun yeteneği, eğitimi ve başarıları, kendisinin yalnızca seçkin bir müzik yazarı olarak başarılı bir kariyere sahip olabileceğine inanmamız için bize her türlü sebebi veriyor. Ne var ki, bunun yerine, müziğe ilişkin kuramsal düşüncelerinden tamamen ayrılamaz olduğunu düşündüğü, felsefeyi meslek olarak seçti. Thomas Mann'a gönderdiği mektubunda şöyle yazıyordu:

Felsefe ve müzik eğitimi aldım. Birini ya da diğerini seçmek yerine, benim gerçek işimin, her zaman, bu iki farklı alanda bir ve aynı şeyi takip etmek olduğu duygusunu taşıdım.

(Adorno ile Mann 2006: Mektup 11, 5 Temmuz 1948)

Adorno, felsefeye yönelik büyük bir merakı olduğunun, bir felsefe lisans öğrencisi olarak kayıt olmadan birkaç yıl önce

³ Adorno'nun bestelerinin bir listesi için Metzger ve Riehn 1989:144'e bakınız.